

Kisebbség – többségben?

A pozsonyi Comenius Egyetem BTK Magyar Irodalom és Nyelv Tanszéke 2018 októberében már hatodik alkalommal szervezett szimpóziumot a „*Kisebbség és többség dialógusa*” tudománynépszerűsítő projektje keretében. A projekt címében felvállalt párbeszédre való törekvés több síkon jelenik meg. A szimpózium háromsztatú szerkezete – előadások, panelbeszélgetés, kulturális kísérő rendezvény – egymástól különböző szempontokat érvényesítő műfaji keretek között is lehetőséget nyújt a nyelvileg heterogén környezetből adódó kérdések megvitatására, mint például a nyelvi-kulturális kontaktushatások prózapoétikai funkciói az irodalomban, a nyelvi ideológiák megjelenése a szlovákiai magyar gyártású filmekben, színházi előadásokban, vagy az államnyelv, illetve az anyanyelv oktatásának módszertani megközelítései a kisebbségi iskolarendszerben.

A projekt legfontosabb célkitűzése, hogy a tanszéken folyó tudományos tevékenységet (szociolingvisztikai és kétnyelvűségi kutatások) szélesebb körben is ismertté tegye, valamint hogy teret biztosítson a kutatási eredmények közvetlen megvitatására az egyes szakmák képviselőivel (szerkesztők, irodalmárok, pedagógusok, fordítók, újságírók, esztéták, színház- és filmrendezők stb.).

Az elméleti – gyakorlati, tudományos – művészi, szakmai – laikus dichotómiák által meghatározott párbeszédeknek természetesen nyelvi vonatkozásai is vannak, s azon túl, hogy minden egyes alkalommal egy-egy többségi (szlovák és magyarországi) előadó is bekerül a programba, olyan felkért hozzászólók, érdeklődők is meghívást kapnak, akik legalább passzívan bírják mindkét nyelvet. Tehát a rendezvény nyelvhasználatra is a kisebbségi gyakorlatot követi; az előadások egy kivételével magyar nyelven hangzanak el, a vitában azonban már a hozzászólók nyelvi rugalmassága alakítja a nyelvhasználatot.

A kisebbségben élők nyelvi mindennapjait két többség – esetünkben a szlovák és a magyarországi magyar – határozza meg. Ebből adódóan az egymás között folytatott „kisebbségi dialógusok” örökzöld kérdései közé tartozik az is, hogy hogyan tudunk megfelelni a két többség elvárásainak? Meg kell-e egyáltalán felelnünk bárkinek is, és ha nem, ez milyen következményekkel járhat? A kettős nyelvi-kulturális deficit vagy pedig a kettős nyelvi-kulturális kompetencia jellemzi-e inkább a kisebbségi beszélőket?

Ez utóbbi, meglehetősen sarkosan megfogalmazott kérdést járta körül a szlovákiai magyar sajtónyelvvél foglalkozó *MÉDIA – NYELV – FORDÍTÁS* címmel megrendezett szimpózium. A hírközlés közegének nyelvi kettősségéből adódóan egy kisebbségi sajtómunkás nemcsak médium, hanem egyben fordító (tolmács) is. A kényszer

szülte helyzet kényszer szülte fordításokat eredményez, amelyek nyelvi megoldásai a nyelvhasználatra is kihatnak. De lehet-e mindezért csak a sajtót hibáztatni? Hogyan segíthetnek az egyes szakmák? Milyen a hazai mediális tér szerkezete? Milyen gyakorlati kihívásokkal néz szembe egy kisebbségi újságíró? A kérdésekre médiaszakemberek, gyakorlati újságírók, nyelvészek, fordítók közösen keresték a lehetséges válaszokat.

Lovász Attila a szlovák közmédia (RTVS) nemzetiségi programigazgatója „*Hány bruttó regiszter tonna? – A szlovákiai magyar média vajon mennyire éri el a szlovákiai magyar célcsoportokat?*” című előadásában egy élő közösség reflexiós tereként definiálta a szlovákiai magyar mediális teret. 90 évvel ezelőtt a szlovák (cseh) nyelvtudás hiánya tette szükségessé a magyar nyelvű rádiózás létrehozását, ezzel szemben már mindenkinek van szlovák nyelvtudása. A pozsonyi Pátria szerinte nem kisebbségi rádió, hanem nemzetiségi. Kisebbségi akkor lenne, ha valamilyen mutatókban nem lenne összehasonlítható a többségivel. A Pátria 2012-től teljes értékű, teljes formátumozású közszolgálati rádió, s emellett, hogy biztosítja az anyanyelven való tájékoztatás jogát, társadalmi vitáknak ad teret, közösségformáló ereje van.

A szlovák nyelvű előadásra felkért Beata Balogová, az egyik legolvasottabb szlovák napilap (SME) főszerkesztője kisebb meglepetést okozott azzal, hogy egyrészt magyarul tartotta meg az előadását, másrészt pedig bevezetőjében azt is fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy ez az első alkalom, hogy magyar rendezvényen Balog Beataként felvállalhatja magyarságát, holott a többségi (szlovák) közegben ez közismert tény, de nem mérvadó, hiszen tevékenységét szakmai alapon ítélik meg. Ezzel szemben a szlovákiai magyarok részéről már többször érte őt kritika, hogy „elszlovákosodott”, mert szlovákul ír, holott korábban, a Slovak Spectator főszerkesztőjeként írt angol nyelvű cikkei miatt nem kapott elmarasztalást. Előadásában, *Kihez legyen lojális a szlovákiai magyar média?*, kiemelte, hogy a független sajtó és a médiaetika szabályai nem függenek etnikai csoportoktól. Egy lap nem lehet lojális sem a tulajdonosához, sem pedig a kormányhoz, az újságíró ugyanis nem piáros vagy szóvivő, etikai vezérfonala a professzionális büszkeség. Egy kisebbségi média mindig sebezhetőbb, az Új Szó például nem teheti fizetőssé az online tartalmakhoz való hozzáférést, mint ahogy ezt a szlovák napilapok többsége teszi. Elsőrendű feladatának pedig azt tartja, hogy ellenőrizze a kisebbségi politikusokat, és hogy közösségi szempontokat figyelembe véve segítse olvasóit a helyes döntések meghozatalában. Lapja, a liberális szellemiségű SME, érzékeny a kisebbségi témák iránt, nyelvileg is közvetlen hozzáférése van a hazai magyar eseményekhez, miként az egyre nagyobb aggodalmakat kiváltó magyarországi történésekhez is, amelyek a plurális médiakörnyezet megtartásának szükségességére figyelmeztetik a szabad sajtó elkötelezetteit.

Kerényi György magyarországi médiaszakember, a pozsonyi Pátria Rádió szakmai tanácsadója előadásában (*Ki a kisebbségi a digitális térben?*) arra a paradoxonra hívta fel a figyelmet, hogy a globalizálódó térben a minőségi egyedi tartalmaknak egyformák az esélyei. A média a feltételezett többséghez beszél, és ezzel együtt megmutatja világunk hierarchiáját is, amelyben a kisebbségek marginalizált csoportként jelennek meg. A digitális térben viszont, amelyet a platformok, kommunikációs terek sokasága jellemez, s amelyek nem vagy kevésbé kötődnek a nemzeti vagy állami formákhoz, nincs egy kitüntetett nemzeti-kulturális tér. A digitálisban sokféleképpen lehet kisebb-

ségeink (magyarnak) lenni, a személyre szabott szolgáltatások pedig akár előnyhöz is juttathatják a kisebbségi médiumokat.

Lanstyák István nyelvész előadásában (*Botcsinálta fordítók = botcsinálta fordítások?*) a minőségi fordítások fontosságát hangsúlyozta. A nem minőségi fordítás egyrészt kétségessé teszi a fordítás létjogosultságát, másrészt pedig kihat a nyelvi változásokra. A helytelen stratégiák közül elsősorban a nyelvi jelenségeket tükröző szó szerinti fordításokat, valamint a nyelvi regisztereket mellőző normakövetést említette. Az újságírók nyelvtudása ugyanis gyakorlati, nincsenek kontrasztív nyelvészeti ismereteik, nincsenek tisztában a két nyelv szerkezeti különbségeivel, gyakori vétségnek számít a szaknyelvekben nem kívánatos nyelvi változatosság és a nyelvi hiány. Meglátása szerint kétnyelvű közegben az információ átadásának nincs akkora jelentősége, a fordítások szimbolikus funkciója ennél fontosabb, hiszen az otthonosság érzetét közvetítik, megerősítik az identitást, illetve lehetővé teszik, hogy minél több szintéren láttassa magát a kisebbségi közösség.

Szabó Mihály Gizella nyelvész előadásában (*Hogyan segíthetnek a nyelvészek az újságíróknak? – Kétnyelvű adatbázisok, terminológiafordítás, intézmény- és földrajzi nevek*) a terminológiafejlesztést, valamint az egy- és többnyelvű elektronikus adatbázisok építését tartja a legsürgetőbb feladatnak. A kisebbségi lapoknál nincs specializáció, ezért szinte már elfogadottá vált az a gyakorlat, hogy a cikket író újságíró sem a cél-, sem pedig a forrásnyelvi terminológiát nem ismeri. Zavart okoznak a sajtónyelvben korábban meghonosodott intézménynevek magyar fordításai, amelyeken ma már nehéz változtatni. Jellemző fordítói stratégiaként említette, hogy fordítási változatok esetében azokat preferálják, amelyek motivációjukban, szerkezetükben jobban hasonlítanak a szlovákra. Ezek a megoldások hosszú távon kihatással vannak a nyelvhasználatra is, negatív következménye, hogy az egyes kifejezések jelentésszerkezete a szlovákhoz idomul.

Az előadókkal folytatott kerekasztal-beszélgetés (*Hogyan beszéljünk magyarul szlovák világunkról?*) amelyet a projektkoordinátor Hízsnay Ildikó fordító vezetett, elsősorban a kisebbségi média kodifikációs szerepét taglalta, de szó esett etnikai csapdáról, közszolgálatról, érdekmegjelenítésről is. Lovász Attila programigazgató elmondta, hogy a Pátria Rádióban kemény szakmai vita után hozták meg azt a döntést, hogy – mint a demokrácia őrzőkutyái – a politikusok célzott narratíváit nem veszik át. Így például a gyűlöletet keltő, negatív konnotációval bíró „migráns” kifejezést nem használja a Pátria. Más okból ugyanígy kerül a „balliberális”-t, amely a szlovákiai politikai színtéren jobboldalinak számít, így használata zavarkeltő lenne, miként a kislalföldi Csallóközt sem szokták Felvidéknek titulálni. Lanstyák István a terminológiai harmonizációval kapcsolatban megjegyezte, hogy Kárpát-medencei viszonylatban lenne érdemes megtenni, mégpedig megfelelő tekintélyű szervezet által. Célszerű lenne ugyanis a határon túli magyarok nyelvi megoldásait is figyelembe venni, példaként az USB-kulcsot említette, amelyet nyelviileg jobb megoldásnak talál a közmagyarban használatos pendrive-nál.

A szimpóziumot egy a Pátria Rádió hangtárából készült válogatás (*Szól a rádió – 90/50*) zárta, a szlovákiai magyar rádiózás kettős évfordulója alkalmából. 1928. december 16-án először hangzottak el magyar nyelven hírek a csehszlovák éterben, s a kezdeti nehézségekről sokat elárul, hogy számos esetben nem magyar anyanyelvűek

készítették a műsorokat. Sajtótörténeti ritkaságnak számítanak az 1968 augusztusából származó felvételek, amikor a közzérádió „Gabonaváros” néven rövid ideig kalózádként működött, a műsorkészítők életük veszélyeztetésével próbálták hiteles információkhoz juttatni a honi magyarokat, valamint az ország megszállásában résztvevő magyar néphadsereg katonáit

MÉDIA – NYELV – FORDÍTÁS – A kisebbség és a többség dialógusa a szlovákiai magyar mediális térben, Pozsony, 2018. október 11. A szimpóziumot a Kultminor Kisebbségi Kulturális Alap támogatta, és a Magyar Interaktív Televízió 9 részben dokumentálta: <https://www.televizio.sk/2018/10/media-nyelv-forditas-1/>

Hiznyai Tóth Ildikó